

СЕКЦІЯ 8 КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.237:343.36

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧАСНИКІВ ЗЛОЧИННИХ ФОРМУВАНЬ

Беніцький А.С., к. ю. н., доцент,
професор кафедри професійних та спеціальних дисциплін
Херсонський факультет Одеського державного університету внутрішніх справ

Корякін Р.В., к. ю. н., доцент,
начальник кафедри професійних та спеціальних дисциплін
Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка

У статті розглянуто ознаки форм співучасті. Виокремлені правові норми кримінального законодавства України, що передбачають відповідальність за створення або участь у злочинній організації. Встановлена відповідність кримінального законодавства України міжнародним правовим нормам, які визначають ознаки організованих форм злочинної діяльності.

Розглянуто спеціальні види злочинної організації. Визначено, що у разі заздалегідь не обіцяного сприяння учасникам злочинної організації та укриття їх злочинної організації дії винного слід кваліфікувати, як причетність до злочину. Звернено увагу на проблеми розмежування злочинної організації та організованої групи, а також заздалегідь не обіцяного сприяння учасникам злочинної організації та укриття їх злочинної організації та злочинів, передбачені ст.ст. 198, 209 та 396 КК України.

Ключові слова: злочинна організація, організована група, організатор, співучасть у злочині, причетність до злочину.

В статье рассмотрены признаки форм соучастия. Выделены правовые нормы уголовного законодательства Украины, которые предусматривают ответственность за создание или участие в преступной организации. Определено соответствие уголовного законодательства Украины международным правовым нормам, которые определяют признаки организованных форм преступной деятельности.

Рассмотрены специальные виды преступной организации. Установлено, что в случае заранее не обещанного содействия участникам преступных организаций и укрытия их преступной организации действия виновного следует квалифицировать, как прикосновенность к преступлению. Обращено внимание на проблемы разграничения преступной организации и организованной группы, а также заранее не обещанного содействия участникам преступных организаций и преступлений, предусмотренных ст.ст. 198, 209 и 396 УК Украины.

Ключевые слова: преступная организация, организованная группа, организатор, соучастие в преступлении, прикосновенность к преступлению.

Benitsky A.S., Coryakin R.V. ON SOME QUALIFICATION PROBLEMS OF ACTIONS OF PARTICIPANTS OF CRIMINAL GROUPS

The article describes features of different forms of complicity. We have highlighted legal norms of criminal legislation of Ukraine, which provide responsibility for creation or participation in a criminal organization. The paper defines conformity of criminal legislation of Ukraine with international legal norms that determine signs of organized forms of criminal activity.

Special forms of criminal organization are considered. It is noticed that in case of not promised in advance assisting participants of criminal organizations and sheltering their criminal organization, such actions of a subject should be classified as implication in crime. Also attention is paid to problem of distinguishing criminal organization from organized group, as well as not promised in advance assisting participants of criminal organizations and crimes under articles 198, 209 and 396 of Criminal code of Ukraine.

Key words: criminal organization, organized group, organizer, complicity in a crime, implication in a crime.

Постановка проблеми. Протидія організованим злочинним формуванням є одним із напрямків міжнародної кримінально-правової політики, що неодноразово

підкреслюється в міжнародних і національних правових документах. У правозастосовчих органах виникають питання щодо розмежування злочинної організації та ор-

ганізованої групи, а також проблеми відмежування заздалегідь не обіцяного сприяння учасникам злочинної організації та укриття їх злочинної організації від злочинів, передбачених ст.ст. 198, 209 та 396 КК України.

Ступінь розробленості проблеми.

Проблемам розмежування форм співучасті у злочині, а також питанням причетності до злочину присвячували праці такі вчені, як Г.І. Баймурзін, Ф.Г. Бурчак, І.А. Бушуєв, Г.Б. Віттенберг, А.В. Зарубін, О.О. Кваша, М.І. Ковальов, М.І. Коржанський, В.О. Кузнєцов, В.О. Навроцький, Є.В. Пономаренко, А.А. Піонтковський, Б.Т. Разгільдієв, Є.В. Фесенко та ін. Між тим, серед дослідників відсутня єдина думка щодо розмежування організованих форм злочинної діяльності, а також кваліфікації діянь винних у заздалегідь не обіцяному сприянні діяльності злочинних об'єднань.

Метою статті є визначення критеріїв розмежування злочинної організації та організованої групи, кваліфікація діянь осіб, які сприяли діяльності злочинних формувань, а також діяльності осіб, які заздалегідь не обіцяли такому сприянні.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч. 3 ст. 28 КК України злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його підготовці або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи.

Як впливає зі змісту ч. 3 ст. 28 КК України, організовану групу можуть утворити як мінімум три суб'єкти злочину, які обмежили свої діяння відведеною їм роллю. Така кількість учасників організованої групи відповідає міжнародному кримінальному законодавству. Так, згідно з рекомендаціями, сформульованими в п. «а» ст. 2 Палермської конвенції 2000 р., організована злочинна група – це структурно оформлена група в складі трьох або більше осіб, яка існує протягом певного періоду й діє узгоджено з метою вчинення одного чи кількох серйозних злочинів або злочинів, визнаних такими відповідно до цієї Конвенції, щоб одержати прямо чи опосередковано фінансову або іншу матеріальну вигоду [3].

Організовану групу можуть утворювати не тільки особи, які безпосередньо беруть участь у вчиненні злочину як співвиконавці, але й суб'єкти, що виступають у ролі організатора, підбурювача або посібника, які сприяли досягненню спільного злочинного результату. Буде цілком достатньо, щоб об'єктивну сторону складу злочину

безпосередньо виконав один із учасників злочинного формування. Крім того, за ч. 2 ст. 30 КК України учасники організованої групи чи злочинної організації підлягають кримінальній відповідальності за злочини, у підготовці або вчиненні яких вони брали участь, незалежно від тієї ролі, яку виконував у злочині кожен із них. На відміну від простої форми співучасті члени організованої групи, які брали участь у вчиненні злочину, несуть відповідальність за кримінально-правовою нормою України, у якій передбачено таку кваліфікуючу ознаку без посилання на відповідну частину статті 27 КК України незалежно від того, яку роль вони при цьому виконували. Учасниками даної форми співучасті можуть бути не тільки особи, які беруть участь у вчиненні злочину в складі організованої групи, але й ті, хто сприяє її функціонуванню, виконує допоміжні функції, наприклад, розробляє та реалізовує заходи зі здійснення діяльності групи, створює умови для її підтримання й розвитку, сприяє її функціонуванню тощо [1, с. 336–337].

Одна з особливостей організованої групи полягає в тому, що її члени повинні заздалегідь домовитися про вчинення одного чи кількох злочинів. Попередня узгодженість дій передбачає, що між учасниками організованої групи досягається суб'єктивна та об'єктивна єдність спрямованості спільної діяльності, котра, як правило, виникає після неодноразового вчинення злочинів. У разі коли вчиненню одного злочину передую тривале готування, не є виключеною можливість утворення організованої групи [1, с. 339].

В організованій групі повинен бути загальний план спільної злочинної діяльності, відомий усім учасникам злочинного формування. Законом не передбачено обов'язку для учасників організованої групи мати інформацію про спільний злочин, яка б давала можливість охарактеризувати основні ознаки його складу. Члени організованої групи можуть, приміром, не знати всіх фактичних обставин вчинення злочину: його часу, місця, способу, точної кількості учасників тощо. Відомості про злочин можуть бути обмежені загальними даними про його вчинення. Достатньо того, щоб співучасники взагалі знали про плани злочинної діяльності організованої групи [4, с. 507–508].

Слід відзначити, що в радянський період деякі дослідники пропонували схожий підхід до визначення відповідальною особою, котра є членом злочинного об'єднання, за вчинення злочинів, які охоплювалися планом такого злочинного формування [5, с. 91-94; 2, с. 115]. Так, А.Н. Трайнін

стверджував, що за участі в злочинному співтоваристві член співтовариства може не знати багатьох конкретних фактів та осіб, але все одно повинен нести за їх дії відповідальність, як умисно діючий співучасник [5, с. 93]. Об'єднує членів співтовариства, продовжує автор, не взаємне знання один одного і не взаємна обізнаність щодо дій кожного, а «служіння» одній меті [5, с. 94]. Між тим, такий підхід не отримав широкої підтримки серед радянських юристів і піддавався критиці [6, с. 348].

Вчинення злочину в складі організованої групи розглядається в деяких кримінально-правових нормах Особливої частини України як кваліфікуюча або особливо кваліфікуюча ознака. Ряд кримінально-правових норм сформульовано так, що само створення організованої групи для вчинення певного злочину, або сприяння діяльності такої групи, є ознакою основного складу злочину (статті 255, 257, 258-3, 258-5, 260, 392 й інші статті КК України). Так, наприклад, у ст. 392 КК України передбачено відповідальність за організацію з метою тероризування в установах виконання покарання засуджених або нападу на адміністрацію організованої групи, або активну участь у такій групі. Організація з цією метою організованої групи являє собою діяльність засудженої особи, яка втягує у вчинення одного або кількох злочинів нових учасників (виконавців (співвиконавців), підбурювачів, посібників і організаторів) та об'єднує їх зусилля для досягнення спільної мети – тероризування в установах виконання покарання засуджених, або напад на адміністрацію установи. До таких дій слід віднести, наприклад, узгодження організатором цілей і майбутніх спільних дій із учасниками злочинного формування; взаємодію між співучасниками; забезпечення координації та злагодженості їх дій із реалізації цілей щодо тероризування в установах виконання покарань засуджених або нападу на адміністрацію установи; розроблення структури групи, системи управління, комплектування, вербовки людей, призначення «керівників» та ін. [1, с. 341].

Організатор створеної ним організованої групи з метою тероризування в установах виконання покарань засуджених або нападу на адміністрацію установи повинен нести відповідальність за всі злочини, вчинені її членами, незалежно від того, брав він сам участь у вчиненні цих злочинів чи ні. У разі, якщо окремі члени організованої групи вчинять суспільно небезпечне діяння, яке не входило до планів діяльності групи, відповідальність за такий злочин настане тільки для безпосередніх його виконавців. Зазначений підхід до кваліфікації

діянь організатора відображено в ч. 1 ст. 30 КК України, відповідно до якої організатор організованої групи підлягає кримінальній відповідальності за всі злочини, вчинені організованою групою, якщо вони охоплювалися його умислом. Якщо дії, які дезорганізують роботу установ виконання покарань, вчинить член злочинної організації або банди, то його дії потребуватимуть кваліфікації за сукупністю ст.ст. 392 та 255 КК України або ст.ст. 392 та 257 КК України [1, с. 342]. Активна участь у такій групі являє собою активну діяльність особи щодо управління організованою групою; розподілу й перерозподілу функціональних обов'язків між її учасниками; установлення правил поведінки всередині об'єднання; розроблення планів скоєння тероризування засуджених або нападу на представників адміністрації; керування їх здійсненням; усунення перешкод для сприяння їх вчиненню; організації контролю над діяльністю учасників групи; підтримання матеріальної частини діяльності групи шляхом надання сховищ, інформації, технічних пристроїв, коштів; приховання необхідних засобів, предметів або знарядь, що сприятимуть вчиненню злочину; безпосередньої участі в тероризуванні засуджених або нападі на представників адміністрації установи тощо.

Якщо злочин, вчинений у складі організованої групи, не розглядається в кримінально-правовій нормі як кваліфікуюча або особливо кваліфікуюча ознака, то відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 67 КК України вчинення злочину за попередньою змовою (ч. 2 або ч. 3 ст. 28 КК України) може бути враховано при призначенні покарання як обставина, що обтяжує відповідальність [1, с. 342].

У разі переростання організованої групи в злочинну організацію дії особи, яка здійснює керівництво таким об'єднанням, необхідно кваліфікувати за спеціальною кримінально-правовою нормою, що передбачає відповідальність за створення злочинної організації. В Особливій частині КК України передбачено спеціальну кримінально-правову норму – ст. 255 КК, яка встановлює відповідальність за створення злочинної організації з метою вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, а також керівництво такою організацією або участь у ній, або участь у злочинах, вчинюваних такою організацією, а також організацію, керівництво чи сприяння зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднань злочинних організацій або організованих груп [1, с. 343].

Під створенням злочинної організації треба розуміти будь-які діяння, результатом яких стало утворення організованої форми злочинної діяльності. Діяльність зі створення злочинної організації полягає в прояві ініціативи суб'єкта, спрямованої на втягнення в злочинні формування нових учасників, узгодженні з ними цілей і майбутніх спільних діянь, взаємодії між співучасниками, забезпеченні координації та злагодженості їх дій в реалізації намічених цілей. Крім того, діяльність зі створення злочинних формувань може мати вигляд розроблення структури групи, системи управління, комплектування, вербовки людей, призначення «керівників» та ін.

До спеціальних видів злочинної організації слід відносити банду (ст. 257 КК України), терористичну організацію (ч. 1 ст. 258-3 КК України), воєнізоване або збройне формування (ст. 260 КК України) тощо. Треба зазначити, що в ст. 257 КК України не дається поняття озброєної банди. Однак, ґрунтуючись на результатах узагальнення судової практики України, банда за певних умов може розглядатись як спеціальний вид злочинної організації. Так, відповідно до п. 17 постанови Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 року під бандою необхідно розуміти організовану групу або злочинну організацію, яка безпосередньо створена з метою вчинення кількох нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, або одного такого нападу, який потребує ретельної попередньої підготовки. Стосовно злочинів, відповідальність за які настає за сам факт створення злочинної організації, законодавець переніс момент їх закінчення на стадію попередньої злочинної діяльності. Напевно, цей підхід законодавця зумовлений тим, що можливість притягнення суб'єкта до кримінальної відповідальності без посилання на ст.ст. 14 і 15 КК України є найкращим засобом попередження утворення таких злочинних об'єднань. Для вказаних суб'єктів відповідальність настає незалежно від того, вчинили чи не вчинили злочин члени організованих груп або злочинних організацій [1, с. 344].

Особа, яка створила злочинну організацію або керувала нею, несе кримінальну відповідальність як організатор злочину. Тобто, це буде кримінальна відповідальність за всі злочини, вчинені її членами, незалежно від того, брала вона сама участь у вчиненні цих злочинів чи ні. Якщо окремі члени злочинної організації вчиняють суспільно небезпечне діяння, яке не входило до планів діяльності об'єднання, відповідальність за нього настане тільки для безпосередніх виконавців. Такий підхід до кваліфікації діянь

організатора злочинної організації зазначено в ч. 1 ст. 30 КК України. Отже, діяння організатора злочинної організації будуть кваліфікуватися за ст. 255 КК України, а також за сукупністю з кримінально-правовою нормою, що передбачає відповідальність за діяння (наприклад, убивство, викрадення людини, відмивання злочинних доходів та ін.), вчинені очолюваною ним організацією. Посилання на ч. 3 ст. 27 КК України не потрібне [1, с. 344].

Учасники злочинної організації підлягають кримінальній відповідальності за злочини, у підготуванні або вчиненні яких вони брали участь, незалежно від тієї ролі, яку виконував у злочині кожний із них (ч. 2 ст. 30 КК України). Участь у злочинній організації передбачає входження особи до складу об'єднання й виконання дій, заради яких її створено. Діяння осіб, які входять до складу злочинної організації, але не брали безпосередньої участі у вчиненні злочинів виконавцем (співвиконавцем), слід кваліфікувати за ст. 255 КК України без посилання на відповідну частину статті 27 КК України.

Висновки. Злочинну організацію слід вважати утвореною з моменту готовності її учасників вчинити тяжкий або особливо тяжкий злочин за умови, що вона відповідає всім ознакам, що характеризують її як організацію. Невдалу спробу створення злочинної організації треба розглядати як готування до вчинення злочину. У разі заздальгідь не обіцяного сприяння учасникам злочинної організації та укриття їх злочинної організації дії винного не утворюють умов для вчинення основного злочину. Діяльність такої особи перебуває не в безпосередньому причинному зв'язку з основним злочином, а в так званому зовнішньому зв'язку з ним, і не детермінує волю безпосереднього виконавця. Тому поведінка суб'єкта розглядається не як співучасть, а як причетність до злочину. Дії такої особи можуть бути кваліфіковані за ст. 256 (заздальгідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності) КК України або іншою статтею, яка містить ознаки причетності до злочину [1, с. 346].

Заздальгідь не обіцяне укриття діяльності учасників злочинних організацій має схожі ознаки з приховуванням злочину (ст. 396 КК України). Зокрема, приховування злочину може бути виражене у вигляді надання приміщень, сховищ, транспортних засобів, інформації, документів, технічних пристроїв, грошей, цінних паперів. У тому випадку, якщо особа приховує діяльність злочинних організацій, вона повинна нести відповідальність за ст. 256 КК України. Це зумовлено тим, що кваліфікований

вид причетності до злочину має пріоритет перед основним складом. Заздалегідь не обіцяне сприяння діяльності злочинних організацій становить велику суспільну небезпеку. Тому відповідальність за цей злочин більш суворя в порівнянні з відповідальністю за злочин, передбачений ст. 396 КК України. Слід відзначити, що придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 198 КК України), а також відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК України), можуть виступати як спосіб заздалегідь не обіцяного сприяння учасникам злочинних організацій. Це зумовлено тим, що під терміном «здійснення інших дій по створенню умов, які сприяють їх злочинній діяльності», вживаним у статті 256 КК України, можна розуміти, як заздалегідь не обіцяне придбання, отримання, зберігання, збут, використання або відмивання майна, здобутого учасниками злочинних організацій. Заздалегідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності поглинає ознаки злочину, передбаченого ст. 198 КК України. Разом із тим, якщо проаналізувати санкції статей 256 та 209 КК України, то привертає увагу та обставина, що відповідальність за легалізацію злочинних доходів більш суворя, ніж за заздалегідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій. Так, якщо злочин, передбачений ч. 1 ст. 209 КК

України, відноситься до категорії тяжких, то злочин, установлений ч. 1 ст. 256 КК України, є злочином середньої тяжкості [1, с. 356].

У випадку, коли сприяння учасникам злочинної організації та укриття їх злочинної організації було заздалегідь обіцяним, дії винної особи можуть утворювати склад злочину, передбаченого ст.ст. 255, 257, 258-3 або 258-5 КК України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беніцький А.С. Причетність до злочину: проблеми кримінальної відповідальності: монографія / Беніцький А.С.; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ: СПД Резников В.С., 2014. – 552 с.
2. Вышинский А.Я. Вопросы теории государства и права / А.Я. Вышинский. – М.: Государственное издательство юридической литературы, 1949. – 419 с.
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності // Офіційний вісник України. – 2006. – 19 квітня. – № 14. – С. 340. – Ст. 1056, код акта 35837/2006.
4. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник / [За ред. А.С. Беніцького, В.С. Гуславського, О.О. Дудорова, Б.Г. Розовського. – К.: Істина, 2011. – 1121 с.
5. Трайнин А.Н. Учение о соучастии / А.Н. Трайнин. – М.: Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1941. – 158 с.
6. Церетели Т.В. Причинная связь в уголовном праве / Т.В. Церетели. – М.: Издательство юридической литературы, 1963. – 382 с.